

Kurs: FYS1210 Elektronikk med prosjektoppgaver	Gruppe:	Gruppe-dag:
Oppgave: LABORATORIEØVELSE NR 4		
Omhandler: TRANSISTORER – Transistor forsterker Revidert utgave, desember 2014 (T. Lindem, M.Elvegård, K.Ø. Spildrejorde)		
Utført dato:	Utført av: Navn: email: Navn: email:	
Godkjent: dato:	Godkjent av:	
Kommentar fra veileder:		

Litteratur: Paynter kapittel 19 og 20 - Se også eget notat som ligger ved denne oppgaven ”Noen fundamentale egenskaper ved en bipolar transistor”

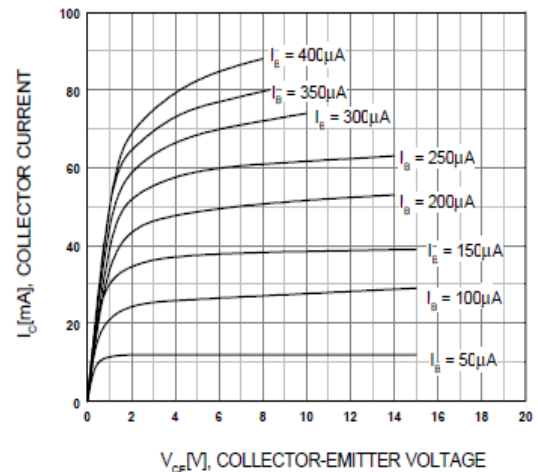
Mål med oppgaven

Registrere transistorkarakteristikker og fortsette treningen i bruk av PSpice

- Måle kollektorstrømmen I_C som funksjon av spenningen kollektor – emitter, V_{CE} for 3 forskjellige base-strømmer.

Forsterkerkobling – simulering med PSpice:

- Tegne og simulere en transistorforsterker med felles emitter.
- Bestemme transistorens arbeidspunkt.
- Måle forsterkerens spenningsforsterkning – med og uten emitterkondensator.

Forsterkerkobling – Målinger på en reell forsterker

På slutten av dette oppgavesettet er det et vedlegg som inneholder en teoretisk gjennomgang av beregningene rundt en bipolar transistorforsterker. Det kan i tillegg være lurt å se over forelesningsnotatene for bipolare transistorer og kapittel 19-21 i læreboken.

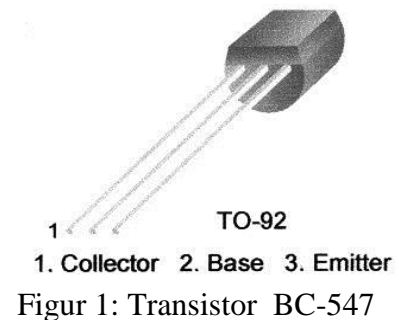
1. Registrer transistor- karakteristikken til BC-547

Transistoren som skal brukes i oppgavene er en n-p-n silisium transistorer av type BC547. Tilkoplingene til base, emitter og kollektor er vist i fig. 1. Transistoren er tegnet, etter vanlig praksis, sett fra undersiden.

Alle målinger utføres med voltmeter (DVM)

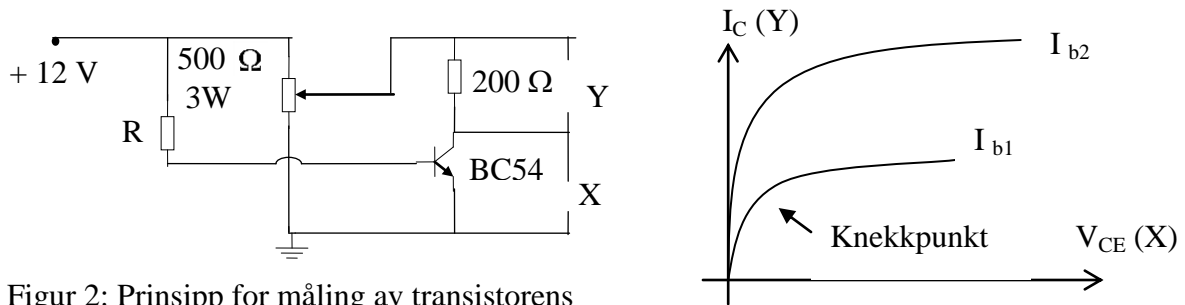
Noen viktige data for BC-547:

Maksimal spenning kollektor – emitter	50V
Maksimal spenning emitter - base	5 V
Maksimal kollektorstrøm	100 mA
Maksimal effekt ($V_{CE} \times I_C$)	500 mW
Strømførsterkning β	min: 110 max: 800
	ved $V_{CE} = 5V$ og $I_C = 2mA$

Figur 1: Transistor BC-547

Karakteristikk for transistorer finner man i fabrikkens datablad. Vi kan selv ta opp karakteristikk med noen enkle koblinger, som f.eks. den i figur 2.

Figur 2: Prinsipp for måling av transistorens karakteristikk.

Oppgave 1: Tegn V_{CE} / I_C karakteristikk til BC547 for 3 forskjellige basestrømmer.

Prinsippskissen i Figur 2 er realisert på et ferdig kretskort - som vist i figur 3.

Begynn med $R = 1 \text{ M}\Omega$. Beregn I_{B1} . Finn først hvor karakteristikken knekker. Mål noen verdier rundt knekkpunktet. F.eks. $V_{CE} = 0,05 - 0,10 - 0,15 - 0,20 - 0,30 - 0,50 - 1,0$ volt Mål noen få punkter langs den lineære delene av kurven. (F.eks. $V_{CE} = 3\text{v}, 5\text{v}$ og 6v). Pass på at du lar V_{CE} spenningen øke til minst 6 volt.

- Gjenta målingene over også for basemotstandene: $510 \text{ K}\Omega$ og $270 \text{ K}\Omega$. Basemotstandene velges vha. en 'strap' på kretskortet. Bruk de samme verdiene for V_{CE} når du måler I_C med andre de basestrømmer I_{B2} og I_{B3} .

Basemotstand R_B	$1 \text{ M}\Omega$	$510 \text{ K}\Omega$	$270 \text{ K}\Omega$
Beregnet basestrøm I_B			

- Tegn opp V_{CE}/I_C -karakteristikk for de tre basemotstandene. Plott grafene i samme figur, i Matlab eller Excel.

Hint: Når transistoren arbeider riktig skal $V_{BE} \approx 0,7$ volt - dvs. $V_{RB} = 12\text{v} - 0,7\text{v}$
Strømmene I_C måles indirekte - Mål spenningen over motstanden på 200 ohm

Figur 3: kretskort for måling av transistorkarakteristikk

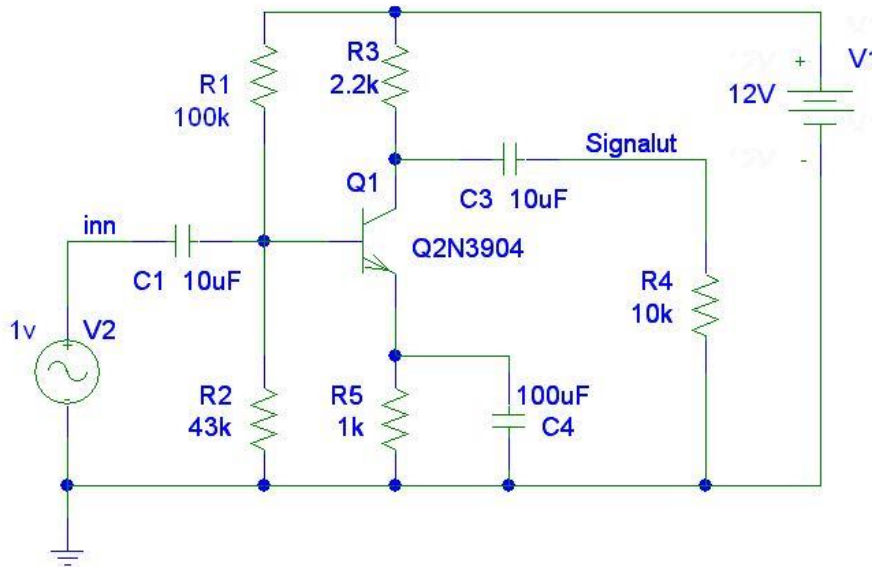
- beregn I_C . Bruk de samme V_{CE} - verdiene når du skal måle I_C for de andre base -strømmene. Det forenkler plottingen i samme diagram.

De tre kurvene tegnes i samme figur med passende valg av skala. I_B -verdiene påføres kurvene. (Bruker du Excel – velg Chart type XY (scatter))

Oppgave 2. Simuler en transistorforsterker med PSpice

Noen detaljer knyttet til oppgave 2 : Studentversjonen av PSpice har ingen modell for BC547. Bruk Q2N3904 som er en tilnærmet lik NPN-transistor.

Husk at PSpice benytter M for milli, MEG for mega, u for micro og at **desimal-tegnet er punktum**.

Figur 4: Transistorforsterker med felles emitter (NB! som signalgenerator (V2) bruker du VSIN)

Oppgave 2a: Kjør først en simulering uten påtrykt signal. Under <Analysis> finner du <Display results on schematics>. Hvis du "enabler" denne funksjonen vises spenninger og strømmer i alle kretsens knutepunkter. Kopier dette skjema inn i besvarelsen.

Oppgave 2b: Hvor ligger arbeidspunktet ? (V_{CE} , I_C) Tegn opp arbeidslinjen til forsterkeren og sett på arbeidspunktet (se kap 19.4.2, Q-Point).

Oppgave 2c: Beregn transistoren strømforsterkning β .

Oppgave 2d: Beregn spenningsforsterkningen til forsterkeren.

(Hint – du må først beregne g_m (transkonduktansen))

Oppgave 2e: Kjør en AC sweep analyse – du lar frekvensen variere fra 10 Hz til 100MHz . Hva blir båndbredden (BW) til forsterkeren?

Oppgave 2f: Hva er spenningsforsterkningen til kretsen angitt i dB? Vi måler forsterkningen for midlere frekvenser – i det flate området mellom knekkpunktene.

$$\{ A_v(\text{dB}) = 20\log (v_{\text{ut}}/v_{\text{inn}}) \}$$

(**Viktig ! PSpice beregner dB-verdier relativt til 1 volt.. Det betyr – skal du la PSpice beregne forsterkningen direkte må du la input signalet være 1 volt.**

Hvis input signalet er satt til 0,01 volt – må du legge til en faktor på 100 , dvs +40dB når du avleser dB-verdien på utsignalet.)

Oppgave 2g: Ta bort emitterkondensator C4 – hva blir nå spenningsforsterkningen?

Gjør målingen ved 100kHz. Se på forholdet $R_C || R_L / R_E$ – er det en sammenheng ?

Oppgave 3. Praktiske målinger på transistorforsterker

Vi har laget en transistorforsterker som er meget lik den simulerte forsterkeren. Se bilde under.

- Forsterkeren skal ha tilført 12 VDC.
- La strappen J1 være tilkople. Dvs. lastmotstanden RL2 på 1 k Ω skal være parallellkople med RL1. (Total lastmotstand $R_P = 2k2 || 10k || 1k$)
- På oppgave 3a og 3b bruker du et multimeter.

Oppgave 3a: Hvor ligger arbeidspunktet til forsterkeren ? (V_{CE})

Oppgave 3b: Hvor stor er kollektorstrømmen I_C i arbeidspunktet ?

Oppgave 3c: Hvor stor er g_m (transkonduktansen) ?

- Ta bort måleledningene fra multimeteret
- Kople til signalgeneratoren
- La signalet inn til forsterkeren være ca. 50mVpp
- Frekvens 20 kHz

Oppgave 3d: Uten kondensator på Emitter. Hvor stor er forsterkningen ?

På de tre siste spørsmålene skal kondensatoren på 100 μ F være kople parallelt med emittermotstanden. (Avkople emitter)

Oppgave 3e: Hvor stor er forsterkningen? (Med emitterkondensator tilkople)

Oppgave 3f: Hva blir forsterkningen hvis strappen J1 frakoples ?

(Dvs. med total lastmotstand $R_P = 10 \text{ k}\Omega || 2k2$)

Gjør en teoretisk beregning av forsterkningen – hva blir den?

Oppgave 3g: Hva er båndbredden (BW) til forsterkeren ?

4. Noen fundamentale egenskaper ved en bipolar transistor

Basestrømmen (I_B) = Emmitterstrømmen (I_E) - Kollektorstrømmen (I_C) $I_B = I_E - I_C$

Hvis vi ønsker kollektorstrømmen snur vi likningen og får $I_C = I_E - I_B$

Ofte blir kollektorstrømmen I_C gitt som en fraksjon (α) av emmitterstrømmen I_E

$I_C = \alpha \cdot I_E$ Emmitterstrømmen er gitt av diodelikningen $I_E = I_S \cdot e^{V_D/V_T}$ hvor V_D er spenningen over emitter/basis-dioden V_{EB} og $V_T = 25\text{mV}$ (den termiske spenningen ved 300°K). I_S er "reverse saturation current" – strømmen vi måler gjennom dioden når den er koplet i sperreretning – en meget liten strøm ($\approx 1 \mu\text{A}$).

Vi ønsker å se hvilken virkning det har på kollektorstrømmen I_C - hvis vi endrer litt på spenningen over emitter/basis-dioden V_{EB} . Dette forholdet kaller vi

transistorens transkonduktans $g_m = \frac{\Delta I_C}{\Delta V_{EB}}$ (siemens) ..... (1)

g_m beskriver tangenten til kurven som viser kollektorstrømmen I_C som funksjon av spenningen over basis/emitter-dioden V_{EB} .

For å finne g_m uttrykt ved kjente størrelser tar vi utgangspunkt i likningen $I_C = \alpha \cdot I_E$ -
 hvor vi setter inn uttrykket for emitterstrømmen $I_E = I_S \cdot e^{V_{EB}/V_T}$ (diodelikningen til
 emitter/basis-dioden $V_D = V_{EB}$)

Kollektorstrømmen kan da uttrykkes slik : $I_C = \alpha \cdot I_S \cdot e^{V_{EB}/V_T}$ For å finne et uttrykk for
 tangenten til denne kurven (g_m) deriverer vi likningen mhp. V_{EB} . Dette gir oss da

$$g_m = \frac{dI_C}{dV_{EB}} = \alpha \cdot I_S \cdot e^{V_{EB}/V_T} \cdot \frac{1}{V_T} = I_C \cdot \frac{1}{V_T} = \frac{I_C}{V_T} \Rightarrow g_m = \frac{I_C}{V_T} \dots\dots (2)$$

Som vi kan se vil transkonduktansen (g_m) være prop. med kollektorstrømmen I_C i
 transistoren.

Eksempel: Forsterkeren settes opp slik at kollektorstrømmen I_C blir 2mA.

Transkonduktansen blir $g_m = \frac{I_C}{V_T} = \frac{2mA}{25mV} = 80mS$

Den dynamiske inngangsmotstanden (resistansen) til transistoren

Strømforsterkningen β gir et uttrykk for hvor mange ganger større kollektorstrømmen (I_C)
 er i forhold til basisstrømmen (I_B) $I_C = \beta \cdot I_B$

En liten endring i basisstrømmen I_B vil forårsake en stor endring i kollektorstrømmen I_C

$$\Delta I_C = \beta \cdot \Delta I_B \Rightarrow \Delta I_B = \frac{\Delta I_C}{\beta} = \frac{g_m \cdot \Delta V_{EB}}{\beta} \text{ (se på likning 1) Vi ser på forholdet}$$

mellom ΔV_{EB} og ΔI_B som kales den dynamiske resistans r_π til transistoren.

$$r_\pi = \frac{\Delta V_{EB}}{\Delta I_B} \text{ (ohm) Dette er den motstanden vi "ser inn mot" når vi står på basis og ser}$$

inn i transistoren. I dette uttrykket for r_π setter vi inn for ΔI_B .

$$r_\pi = \frac{\Delta V_{EB}}{\Delta I_B} = \frac{\Delta V_{EB}}{\frac{g_m \cdot \Delta V_{EB}}{\beta}} = \frac{\beta}{g_m} = \frac{\beta \cdot V_T}{I_C} \Rightarrow r_\pi = \frac{\beta}{g_m} = \frac{\beta \cdot V_T}{I_C}$$

Motstanden er omvendt proporsjonal med kollektorstrømmen I_C . Hvis vi ønsker en
 transistorforsterker med stor inngangsmotstand må vi arbeide med liten kollektorstrøm.

Eksempel

Transistor BC107 har $\beta=100$. Hvis $I_C = 2mA$ blir $r_\pi = 100 \cdot 25mV/2mA = 1250\Omega$

Hvis vi reduserer strømmen til 1mA øker motstanden til 2,5 k Ω .

Spenningsforsterkningen til kretsen

Utgangspunktet for denne betraktningen er at $g_m = \frac{\Delta I_C}{\Delta V_{EB}}$ Dvs. at en liten endring i

$$\text{basespenningen } \Delta V_{EB} \text{ vil gi en endring i kollektorstrømmen } \Delta I_C = g_m \cdot \Delta V_{EB} (2)$$

Kollektorstrømmen I_C går igjennom lastmotstanden R_L og gir et spenningsfall V_{RL} over denne: $V_{RL} = I_C \cdot R_L$ (ohms lov). I denne likningen setter jeg nå inn uttrykket for endringen i kollektorstrøm $\Delta I_C = g_m \cdot \Delta V_{EB}$ - som gir $\Delta V_{RL} = g_m \cdot \Delta V_{EB} \cdot R_L$

Spenningsforsterkning er definert som forholdet mellom utgangsspenning og

$$\text{inngangsspenning } A_V = \frac{V_{UT}}{V_{INN}} = \frac{\Delta V_{RL}}{\Delta V_{EB}} = g_m \cdot R_L \Rightarrow A_V = g_m \cdot R_L$$

Forsterkningen blir bestemt av lastmotstanden R_L og transkonduktansen g_m .

Eksempel:

Hva blir nå spenningsforsterkningen A_V til forsterkeren ? ($A_V = g_m \cdot R_L$)

Forsterkeren vår bruker transistoren BC107 med $\beta = 100$.

Vi har bestemt at kollektorstrømmen I_C skal være 2mA.

Hvis vi velger en kollektorspenning (V_{CE}) på 4 volt kan vi

beregne kollektormotstanden $R_L = 5V/2mA = 2,5k\Omega$

$$\text{Transkonduktansen } g_m \text{ finner vi .. } g_m = \frac{I_C}{V_T} = \frac{2mA}{25mV} = 80mS$$

$$\text{Forsterkningen } A_V = g_m \cdot R_L \quad A_V = 80 \text{ mS} \cdot 2,5k\Omega = 200$$

Kretsen har en spenningsforsterkning på 200 ganger. En

signalspenning på 10 mV på basis blir forsterket til et signal på 2volt på kollektor.

